

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МАРІУПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІСТОРИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН ТА
ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ**

**XI ВСЕУКРАЇНСЬКА НАУКОВО-ПРАКТИЧНА
ІНТЕРНЕТ-КОНФЕРЕНЦІЯ**

**«ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ СУЧАСНОЇ СИСТЕМИ
МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН ТА СВІТОВОГО
ПОЛІТИЧНОГО ПРОЦЕСУ»**

28 травня 2021 р.

ЗБІРНИК МАТЕРІАЛІВ

МАРІУПОЛЬ – 2021

УДК 327(063)

Тенденції розвитку сучасної системи міжнародних відносин та світового політичного процесу : збірник матеріалів XI Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції (28 травня 2021 р.) / Під заг. ред. М. В. Трофименка. — Маріуполь : МДУ, 2021. — 218 с.

Редакційна колегія:

М. В. Трофименко, ректор МДУ, к.політ.н., професор кафедри МВ та ЗП; **К. В. Балабанов**, д.політ.н., професор кафедри МВ та ЗП, радник ректора МДУ; **В. Ф. Лисак**, декан історичного факультету, д.і.н., професор; **О. В. Новакова**, д.політ.н., професор кафедри політичних наук Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова; **Н. П. Пашина**, д.політ.н., професор кафедри МВ та ЗП; **І. М. Грідіна**, д.і.н., професор кафедри МВ та ЗП; **К. А. Трима**, к.політ.н., старший науковий співробітник відділу взаємодії університетів та суспільства Інституту вищої освіти Національної академії педагогічних наук України; **О. Л. Гільченко**, к.політ.н., завідувач кафедри МВ та ЗП; **М. В. Булик**, к.політ.н., доцент кафедри МВ та ЗП; **О. В. Горлова**, старший лаборант кафедри МВ та ЗП.

Затверджено на засіданні кафедри міжнародних відносин та зовнішньої політики (протокол № 15 від 16.06.2021).

Рекомендовано до друку вченою радою історичного факультету Маріупольського державного університету (протокол № 10 від 16.06.2021).

ПОВЕРНЕННЯ ТА ПЕРЕОСВОЄННЯ ТИМЧАСОВО ОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЙ У ДОНЕЦЬКІЙ ТА ЛУГАНСЬКІЙ ОБЛАСТЯХ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ

УДК 323(477.6-074)

ПОНЯТТЯ «КОЛАБОРАЦІОНІЗМ» В ПРОЄКТАХ ЗАКОНІВ УКРАЇНИ

Трофименко А.,

*к.політ.н., доцент кафедри міжнародних відносин та
зовнішньої політики Маріупольського державного
університету*

Колабораціонізм як соціально-політичне явище закономірно виникає в державі, частина території якої є окупованою, тому питання законодавчого визначення колабораціонізму та встановлення юридичної відповідальності за нього перебуває на порядку денному українського суспільства з самого початку російської агресії проти України. Це обумовило пошук шляхів законодавчого оформлення цієї діяльності та криміналізації колабораціонізму, так з 2017 року розроблено низку проєктів законів щодо нього, які пропонують різні варіанти тлумачення самого поняття «колабораціонізм», а деякі навіть зовсім не пропонують його чіткого окремого визначення. З огляду на те, що надмірно широке тлумачення колабораціонізму або відсутність розмежування свідомої корисливої співпраці та вимушеної може створити перешкоди на шляху реінтеграції окупованих територій, зокрема в психологічному аспекті, дослідження різних підходів до визначення цього поняття в проєктах законів України представляє значний науковий інтерес.

Термін «колабораціонізм» першочергово використовувався в контексті співпраці з ворогом в період Другої світової війни, для позначення співробітництва французького уряду А. Петена з гітлерівською Німеччиною, яке держави антигітлерівської коаліції почали називати

колабораціонізмом. Серед дослідників співпраці з окупантами в період конфліктів, як серед закордонних, так і серед українських, не існує однастайності щодо визначення цього терміну. Деякі автори визначають це поняття занадто широко, розуміючи його як надання допомоги ворогу в будь-який спосіб, інші звужують його до виключно добровільної свідомої співпраці з окупантом на шкоду своєї держави. Крім того, різні дослідники пропонують власну типологію колабораціонізму, так виокремлюється співпраця на основі політичної угоди з окупантом, «кооперування» (англ. cooperation) у цивільних галузях та «спільне ведення війни» на ворожій стороні (англ. co-belligerence) [1].

Серед українських дослідників також не має однастайності в підході до визначення «колабораціонізму», дослідження цього явища першочергово відбувалося виключно щодо українського колабораціонізму під час Другої світової війни, але з початку тимчасової окупації АР Крим та територій Донецької та Луганської областей спостерігається його переосмислення. Зокрема наголошується на некоректності застосування понять «повстанці» або «сепаратисти» до бойовиків на Донбасі, враховуючи наявність доказів управління місцевими бойовиками Російською Федерацією, більш доцільно пособників російських окупантів визначати як колаборантів [10].

Продовжується дискусія в наукових колах і щодо механізмів юридичної відповідальності за колаборацію з ворогом, що ускладнюється відсутністю його сталого визначення в міжнародному праві та широкого закордонного досвіду в цій сфері. У національних законодавствах термін колабораціонізм зустрічається досить рідко, адже в юридичних джерелах він пов'язується із поняттям «державна зрада», що притаманно і для України. Кримінальний кодекс України визначає державну зраду як «перехід на бік ворога в умовах воєнного стану або в період збройного конфлікту, шпигунство, надання іноземній державі, іноземній організації або їх представникам допомоги в проведенні підривної діяльності проти України» (стаття 111) [2].

Про різноманітні підходи до розуміння колабораціонізму свідчать і різні його тлумачення в проєктах законів України щодо нього, які подано на розгляд Верховної

Ради. Перші законопроекти були розроблені ще в 2017 році, зокрема це «Проект Закону про заборону колабораціонізму» № 6170 від 09.03.2017 р., «Проект Закону про захист української державності від проявів колабораціонізму» № 7425 від 20.12.2017 р. та «Проект Закону встановлення справедливості та покарання винних у воєнних злочинах по подіям на території Донецької та Луганської областей» № 7425-1 від 28.12.2017 р.

Усі три законопроекти 2017 року відрізняються своїми тлумаченнями. Законопроект № 6170, поданий народним депутатом Лапіним І.О., членом фракції «Народний фронт», пропонує визначити колабораціонізм як «співпраця громадянина України з російською окупаційною владою та створеними чи підтримуваними Російською Федерацією незаконними збройними формуваннями в Автономній Республіці Крим та місті Севастополі, а також на тимчасово непідконтрольних органам влади України територіях окремих районів Донецької та Луганської областей» [7].

Подібне широке тлумачення містить і проект № 7425, поданий представниками тієї ж фракції в грудні 2017 р.: «колабораціонізм – співробітництво з ворогом, сприяння у здійсненні агресивних дій, розгортанні збройного конфлікту проти України, надання ворогу допомоги під час підготовки та проведення агресії, при розгортанні збройного конфлікту [8]. Таке занадто широке визначення потребує роз'яснень, яка співпраця мається на увазі, членство в «ДНР» та «ЛНР», відвідування мітингів, отримання паспортів цих квазіреспублік, ведення бізнесу на непідконтрольній території, сплата податків тощо, не береться до уваги і мотивація громадян, тобто ці визначення ставлять більше питань, ніж дають відповідей, їх застосування у разі прийняття могло б призвести до низки порушень конституційних прав людини [3].

Наприкінці грудня 2017 р. також подано альтернативний законопроект № 7425-1 щодо воєнних злочинів на території Донецької та Луганської областей, який зовсім обходить поняття «колабораціонізму» [4]. У результаті, всі три згадані проекти законів було відкликано.

Ще одним законопроектом поданим наприкінці 2019 року став «Проект Закону України про внесення змін до

деяких законодавчих актів України (щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораціонізм)» № 2549, який пропонує доповнити ККУ окремою статей про колабораціонізм, визначивши його наступним чином: «особлива форма державної зради, яка полягає у військовому, політичному, економічному, адміністративному, культурному, інформаційному, медійному співробітництві громадянина України з державою-агресором або її представниками, створеними чи підтримуваними нею незаконними збройними формуваннями, яке завдало шкоди державному суверенітету, територіальній цілісності та недоторканності, обороноздатності, державній, економічній чи інформаційній безпеці України» [9]. Це визначення деталізує існуючий сьогодні підхід в українському законодавстві, дещо звужує вищерозглянуті тлумачення, додавши ознаку шкоди Українській державі, але не вирішує вже окреслених питань. Урешті, законопроект було відхилено Комітетом з питань правоохоронної діяльності ВРУ.

Наступний етап на шляху пошуку законодавчого визначення феномену колабораціонізму припав на 2021 рік. У лютому на розгляд ВРУ подано три законопроекти, що наразі знаходяться на розгляді, це: «Проект Закону про внесення змін до Кримінального кодексу України та Кримінального процесуального кодексу України (щодо кримінальної відповідальності за адміністративне, економічне, військове, політичне, військово-політичне та інше співробітництво з державою-агресором - колабораціонізм) № 5135 від 23.02.2021 р., «Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів (щодо забезпечення відповідальності осіб, які здійснювали колабораційну діяльність)» № 5143 від 24.02.2021 р. та «Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів (щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність) № 5144 від 24.02.2021 р. Ці законопроекти, на відміну від попередніх, встановлюють чіткий перелік діянь, що підпадають під визначення колабораційної діяльності.

Так, у законопроекті № 5135, поданому до Верховної Ради фракцією «Європейська солідарність», поняття «колабораціонізм» визначається як умисне і добровільне

співробітництво громадянина України з державою-агресором або її представниками у будь-якій формі, в інтересах держави-агресора і на шкоду національній безпеці України чи її союзників, що звужує вищерозглянуті тлумачення. При цьому, визначено дев'ять форм колабораціонізму: 1) участь у збройному конфлікті на боці держави-агресора; 2) публічні заклики, спрямовані на підтримку чи співробітництво з державою-агресором та/або окупаційною владою; 3) ведення господарської діяльності спільно з окупаційною владою, організація та проведення під контролем держави-агресора виборів, референдумів та інших форм волевиявлення громадян на тимчасово окупованих територіях; 4) організація масових заходів політичного характеру в рамках співробітництва з державою-агресором; 5) неодноразове розміщення у мережі Інтернет закликів до підтримки держави-агресора; 6) вступ на посади в органах, самопроголошених чи створених державою-агресором; 7) передача матеріальних та нематеріальних ресурсів регулярним військам держави-агресора; 8) передача матеріальних та нематеріальних ресурсів регулярним військам держави-агресора; 9) організація та участь у проведенні інформаційних кампаній, спрямованих на забезпечення підтримки держави-агресора [6].

Проекти законів № 5143 та 5144, представлені депутатами фракції «Слуга народу», доповнюють один одного, пропонуючи зміни до існуючого законодавства. Законопроект № 5144 зокрема пропонує доповнити ККУ статтю 111-1 «Колабораційна діяльність», до якої прираховуються: 1) публічне заперечення громадянином України здійснення збройної агресії проти України; 2) добровільне зайняття громадянином України посади, не пов'язаної з виконанням організаційно-розпорядчих або адміністративно господарських функцій, у незаконних органах влади, створених на тимчасово окупованій території; 3) пропаганда у навчальних закладах з метою сприяння здійсненню збройної агресії проти України; 4) передача матеріальних ресурсів незаконним збройним чи воєнізованим формуванням; 5) добровільне зайняття громадянином України посади, або добровільне обрання до таких органів, пов'язаної з виконанням організаційно-

розпорядчих або адміністративно-господарських функцій, у незаконних органах влади, створених на тимчасово окупованій території; 6) організація та проведення заходів політичного характеру та/або здійснення інформаційної діяльності у співпраці з державою-агресором; 7) добровільне зайняття громадянином України посади в незаконних судових або правоохоронних органах, створених на тимчасово окупованій території; 8) вчинення дій або прийняття рішень, які призвели до загибелі людей або настання інших тяжких наслідків. Крім того, пропонується встановлення різної кримінальної відповідальності за кожну окреслену позицію [5].

Таким чином, суспільний запит на встановлення юридичної відповідальності за колабораціонізм, що спостерігається в Україні в умовах тимчасової окупації території держави з боку РФ та діяльності її окупаційних адміністрацій, активізував спроби його визначення на законодавчому рівні. Автори законопроектів переконані, що колаборація з окупантом підриває національну безпеку держави та потребує чіткого більш детального визначення, ніж прирівняння до державної зради, а також встановлення кримінальної відповідальності за законом. Перші пропоновані у 2017 році законопроекти потребували значного доопрацювання, потребували деталізації визначень самого терміну «колабораціонізм», які не були самодостатніми, не містили акценту на добровільності чи свідомості такої діяльності. Сучасні законопроекти 2021 року, що перебувають наразі на розгляді Верховної Ради усувають зазначені недоліки, вони пропонують не ухвалення окремого закону, а внесення змін до існуючих, детально окреслюючи всі форми діяльності, що слід кваліфікувати як колабораціонізм, що дає їм більше шансів набути чинності.

Список використаних джерел

1. Дерейко І.І. Колабораціонізм, поняття // Енциклопедія історії України: Т. 4: Ка-Ком / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. К.: В-во "Наукова думка", 2007. 528 с. URL: <http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?&I21DBN=EIU&P21DBN=EIU&S21STN>

=1&S21REF=10&S21FMT=eiu_all&C21COM=S&S21CNR=20
&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=TRN=&S21COLORTERMS
=0&S21STR=Kolaboracionizm.

2. Кримінальний кодекс України № 2341-III від 5 квітня 2001 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.
3. Курапцева М. Законопроекти проти «колаборантів»: відповідальність – чи кара «наосліп»? URL: https://jfp.org.ua/blog/blog/blog_articles/23.
4. Проект Закону встановлення справедливості та покарання винних у воєнних злочинах по подіям на території Донецької та Луганської областей № 7425-1 від 28.12.2017 р. URL:
5. Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів (щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність) № 5144 від 24.02.2021 р. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=71220.
6. Проект Закону про внесення змін до Кримінального кодексу України та Кримінального процесуального кодексу України (щодо кримінальної відповідальності за адміністративне, економічне, військове, політичне, військово-політичне та інше співробітництво з державою-агресором - колабораціонізм) № 5135 від 23.02.2021 р. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=71206.
7. Проект Закону про заборону колабораціонізму № 6170 від 09.03.2017 р. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=61312.
8. Проект Закону про захист української державності від проявів колабораціонізму № 7425 від 20.12.2017 р. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=63192.
9. Проект Закону України про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораціонізм) № 2549 від 6 грудня 2019 р. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=67568.

10. Цибуленко Є. та Тетера І. Міжнародно-правова кваліфікація окупації Донбасу. Псевдодержави і колабораціонізм на цій території // Право України: Юридичний журнал. 2020. № 11. С. 65–79. URL: <http://rp.dsum.edu.ua/bitstream/123456789/3871/1/Chvaliuk%20A.M.%20Mizhnarodno-pravova%20kvalifikaciya%20oposyagan%20Rosijskoyi%20Federaciyi%20na%20terytorialnu%20cilisnist%20Ukrayiny%20%281991-2013%20roky%29.pdf>.